

Opgroeien met koffie in een kaasstad

Decennia later in San Francisco verbaast hij zich er nog over. Maar liefst vier koffieondernemers telde zijn familie, allen met dezelfde voornaam: Henri. Hoe groot kan het toeval zijn? Wanneer Alfred Peet terugdenkt aan de vier Henri's, is hij inmiddels zelf als koffieondernemer rijk en beroemd geworden, maar belangrijker nog: hij heeft dan een koffierevolutie ontketend die vanuit de Verenigde Staten is uitgewaaierd over de hele wereld.

In de stad die we nu vooral met kaas associëren, begint het verhaal van de Nederlandse koffiepionier Alfred Henri Peet. Zijn vader Henri had hem graag in Alkmaar gehouden als opvolger voor zijn koffiebrandery. Wat zou er gebeurd zijn wanneer Alfred niet naar het buitenland was vertrokken? Waarschijnlijk was hij een van de vele koffiebranders geworden die in de tweede helft van de vorige eeuw in Nederland de deuren moesten sluiten, weggedrukt door de grootwinkelbedrijven. Als hij het al had uitgehouden met zijn vader in de zaak in Alkmaar – een kleine kans, gelet op de slechte verstandhouding tussen beide mannen. Zonder die mislukte opvolging in het familiebedrijf zou er geen sprake zijn van

Peet's Coffee & Tea aan de Amerikaanse westkust. En zonder Peet's geen Starbucks en een hele reeks andere koffiemarkten, zo zeggen velen in de Verenigde Staten.

De elementen die hem in de Verenigde Staten succesvol zouden maken, nam Alfred mee vanuit Alkmaar, waar zijn vader in 1908 het koffiebedrijf B. Koorn & Co kocht.

Zo zoon, zo vader

Henri Peet is eigenlijk voorbestemd om priester te worden: hij volgt eind negentiende eeuw een opleiding aan het seminarie van de jezuïeten in zijn geboortestad Amsterdam. Waarom hij de kerkelijke attributen inruilt voor een koffiebrandery, is onduidelijk. Twijfel aan het geloof is in elk geval geen reden, hij blijft de rest van zijn leven katholiek. Ondernemer worden in plaats van priester, het is een draai waar Henri enkele decennia later vast nog aan terugdenkt, als zijn zoon Alfred de familiezaak de rug toekent en naar het buitenland vertrekt. Rigoureuze besluiten nemen, zijn zoon heeft het niet van een vreemde.

Samen met zijn ouders en broers en zussen trekt Henri, geboren in 1879, langs nogal wat adressen in Amsterdam. Vader is slager, maar een zaak onder eigen naam duikt niet op in de archieven. Vanaf 1880 woont het gezin een tijdje aan de Leidschekade 68, het adres waar na hun vertrek de weduwe van schrijver Eduard Douwes Dekker ('Multatuli') gaat wonen, samen met haar zoon. Het boek *Max Havelaar of de koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij*, een aanklacht tegen het kolonialisme in Indonesië, beleeft in die tijd zijn vijfde druk. Amsterdamse makelaars 'in kof-

fij' zien dan voor het eerst de productie in Indonesië afnemen.

In 1902 noteert een ambtenaar in Amsterdam dat Henri na een verblijf buiten Amsterdam weer terug is in de stad, herkomst: Algiers. Het is een intrigerende vermelding. Zijn zoon Alfred reist later de hele wereld over, van Kenia tot Mongolië, maar voor Henri is de reis naar Algiers de enige verre reis in zijn leven. Is hij in de hoofdstad van Algerije voor handel? Bij de vermelding is ook te lezen dat Henri zich handelaar in koffie noemt, maar aan het handschrift valt niet goed af te leiden of die omschrijving er niet enkele jaren later bij is geschreven, wanneer hij naar Alkmaar vertrekt.

Wellicht reist Henri naar Noord-Afrika voor zijn zwager Henri Borghols, een Haagse koffiehandelaar/zakenman die vooral koffie aan restaurants levert. Borghols speelt ongetwijfeld een belangrijke rol bij het omvormen van zijn familielid uit Amsterdam tot koffieondernemer. Het zijn de ouders van Henri die ontdekken dat de koffiehandel in Alkmaar te koop staat. 'Zij zagen hierin een nieuw beroep voor hun zoon,' vertelt Gertrude van der Flier-Peet, de oudste zus van Alfred. Connecties en geld van Borghols hebben waarschijnlijk geholpen bij de aankoop.

Overname Koorn & Co

Lopend door de smalle straat het Fnidsen ziet de jonge ondernemer Henri Peet, 28 jaar, alle bedrijvigheid die er op dat moment in een handelsstad zoals Alkmaar te vinden is. Beginnend bij de Bierkade passeert hij een horlogema-

ker, een tabakswinkel, een schoenmaker, een stoffenwinkel en een van de eerste vestigingen van Albert Heijn in Nederland.

Bijna aan het eind van de straat is de koffiezaak te vinden die hij zojuist heeft gekocht, op de nummers 117 en 119. Even verderop, via de Mient en over de Balthbrug, daarna rechtsaf en voorbij de handkarren waarmee bijna alles in Alkmaar wordt vervoerd, is de kaasmarkt te vinden waarmee de stad wereldberoemd zal worden.

‘Men kan gerust midden op straat lopen of er een praatje maken, waarbij men alleen gestoord wordt door een handwagen of een wagen met een paard,’ schrijft de Alkmaarder H.J. de Graaff over zijn stad rond de eeuwwisseling. ‘Asfaltering op de wegen is onbekend. Wel zijn langs de huizen meestal stoepen te vinden. Men ziet deze vooral in de Langestraat, afgebakend met dikke ijzeren kettingen waarop vaak kinderen schommelen.’¹

Met de overname van B. Koorn & Co krijgt Henri twee eeuwenoude panden in handen. Fnidsen 119 is in 1744 al een woon-werkruimte; dan vindt een zilversmid er em-plooi, daarna volgen onder meer een lakenwinkel en een kruidenier. Aan de achterzijde bezit Henri een klein erf en op 117, het pakhuis dat later omschreven wordt als werkplaats, is ook nog woonruimte voor een personeelslid.

Voor eigenaar Bernardus Koorn is er maar één reden om zijn koffiehandel te verkopen: er is geen opvolging. Hij heeft wel een vennoot, die ook in de zaak woont en de dagelijkse leiding heeft, maar de zakenpartner begint op leeftijd te komen en voelt er blijkbaar weinig voor om het koffiebedrijf in zijn geheel over te nemen. De vennoot zorgt er

in 1907 bij de notaris voor dat ook zijn deel naar Henri Peet kan, en een jaar later is de overname een feit.

Van 'koloniale waar' naar 'koffiehandelaar'

Bijna een eeuw is de koffie- en theehandel aan het Fnidsen dan in handen geweest van de rijke en invloedrijke familie Koorn. Christianus Jacobus Koorn, de opa van Bernardus, koopt er aan het begin van de negentiende eeuw een kruidenierszaak en bouwt die uit tot een grote handel in koloniale waren (koffie, thee en kruiden). Zijn broer bezit rond diezelfde tijd een lucratief bedrijf voor zoutverwerking (zoutziederij 'De Eendragt') en een van hun kinderen is eigenaar van een zilversmederij.

De Koorns nemen in de negentiende eeuw belangrijke bestuursfuncties op zich, zoals lid van de Provinciale Staten, voorzitter van de Kamer van Koophandel en bestuurder van waterschap Schermeer. Christianus zit zelfs enige tijd samen met zijn zoon in de gemeenteraad van Alkmaar. Lopend vanaf hun fraaie woningen aan de Langestraat naar het stadhuis kunnen ze alvast de agenda doornemen.

Een veiling geeft een goed beeld van de rijkdom die Christianus Koorn en zijn familie in de negentiende eeuw opbouwden. Verspreid over de stad hebben ze dan al meerdere panden in handen en in 1840 koopt Christianus nog een woning aan de Oudegracht. Een notaris kondigt in de *Alkmaarsche Courant* de veiling aan: 'Een kapitaal, hecht, sterk, weldoortimmerd, zeer logeabel en modern dubbel huis en erve, met fraaije voorgevel (...).' Binnen zijn er

‘fraaije behangen en geplafoneerde kamers en een zaal’. Inbegrepen zijn verder nog een afzonderlijke keuken, een tuin, koetshuis en een stalling voor paarden.²

Aan de naam Koorn & Co hangt een geschiedenis en een reputatie waaraan beter niet getornd kan worden, weet ook Henri, en hij laat de naam van het bedrijf dan ook intact na de overname. In tegenstelling tot de vorige eigenaren, die zich als koopmannen in koloniale waren afficheerden, noemt Henri zich vanaf het begin ‘koffiebrander en koffiehandelaar’. Hoewel hij ook thee verkoopt, maakt hij vanaf het begin duidelijk dat vers gebrande koffie bij hem vooropstaat. Wie langs zijn zaak loopt, merkt het meteen aan de onmiskenbare geur.

De eerste marketeer?

Henri voelt zich in Alkmaar helemaal in zijn element als ondernemer in koffie. Uit de advertenties die hij in regionale kranten in Noord-Holland plaatst, komt het beeld naar voren van een man die met veel zelfvertrouwen en op een gretige manier klanten voor zich probeert te winnen. Of hij zelf de teksten schrijft, is de vraag, maar hij bepaalt zeker de inhoud en hij geeft goedkeuring aan de toon in de advertenties. Waar andere koffiebedrijven uit Alkmaar in hun advertenties vaak alleen beschrijven wat er in het schap ligt, wat het kost en waar de winkel is te vinden, legt Henri ook uit waarom je het juist bij hem moet kopen en schroomt hij niet om concurrenten onderuit te halen.

Geraffineerd is de advertentie ‘afgeluisterde gesprekken’ uit 1909, met een aantal teksten waarin zogenaamde klan-

ten het woord voeren. 'Vroeger haalde ik koffie bij ... Ik wil den naam niet noemen, betaalde 50 cent en dronk nooit lekkere koffie. Nu roept eenieder erover en betaal ik slechts 45 cent, bij Koorn & Co,' luidt een van de opgevangen conversaties. En ook: 'Mijn man was altijd uit zijn humeur wanneer ik een enkele maal bij een ander koffie haal. Hij wil beslist niets anders drinken dan 50 cent koffie van Koorn & Co.'³

Henri roemt verder in advertenties het ambachtelijke van zijn koffie en thee, die met de 'grootste zorg' is samengesteld door 'deskundigen' en daarmee heel anders is dan de 'massaproducten' die elders zijn te vinden. Rivalen passen hun toon niet aan. Koffiebranderij en -handel H.W. Holsmuller, die gezien kan worden als de grootste concurrent van Henri, blijft braaf de prijzen vermelden in zijn advertenties en noemt zichzelf hooguit een keer 'de beste'. Behalve Koorn & Co en Holsmuller zijn er nog een handvol koffiebranderijen en -handelaren in de stad. Ze krijgen al snel door dat de nieuwkomer uit Amsterdam het vak goed in de vingers heeft.

Wanneer Henri als ondernemer begint, groeit Alkmaar onder invloed van de industrialisatie. Er ontstaan aan het begin van de twintigste eeuw grote bedrijven, zoals de margarinefabriek Kinheim van industrieel Gerrit van den Bosch. Maar de stad blijft in die ontwikkeling achter bij soortgelijke regio's in Nederland en de nadruk blijft op kleinindustrie liggen, zoals de florerende tabaksverwerking. De eeuwenoude economische structuur van Alkmaar keert weer terug: enkele exportfabrieken uitgezonderd blijft de nijverheid primair in dienst staan van de eigen bevolking en van het ommeland.⁴

Alkmaar krijgt in diezelfde tijd goede verbindingen. Voorheen kwamen koffiebonen met de trekschuit vanuit Amsterdam, de balen gingen dan langs de eeuwenoude Accijns-toren via de grachten verder de stad in. Het treinvervoer neemt het over, met name na de Eerste Wereldoorlog.

Voor Henri zijn die goede verbindingen van groot belang. Hij verkoopt zijn koffie via zijn winkel, maar levert vooral als groothandel aan kruideniers in de stad en de regio, en ook aan restaurants en hotels. Verder zijn er wederverkopers die met zijn koffie en thee langs de deuren gaan in Alkmaar en omgeving. Het maakt voor deze afnemers nogal verschil of ze moeten wachten op bestellingen die onderweg zijn met de trekschuit, de trein of de auto.

Uitbreiding van de familie

Vijf jaar na Henri's vestiging als koffiebrander en -handelaar in Alkmaar overlijdt zijn vader. De broer en vier zussen die hij dan nog heeft, vormen de Peet-familie zoals Alfred die later ook leert kennen. De enige broer is Johannes, die arts wordt in Hilversum. Naast Maria, de zus die met Henri Borghols is getrouwd, zijn er nog de zussen Sophie, die in het klooster leeft, Lamberta, die in Amsterdam woont, en de jongste zus Agnes.

Met een succesvolle zaak in handen en de dertig jaar gepasseerd begint het uiteraard op te vallen dat Henri nog alleen woont aan het Fnidsen. Hij leert de negen jaar jongere Richarda van den Brink kennen, de dochter van een welvarende tapijtproducent uit Laren. Het Gooi kent in die tijd nog een grote weefindustrie en de familie Van den Brink

heeft een groot deel van de markt in handen. De opa van Richarda heeft het bedrijf in Laren opgezet en was enige tijd wethouder in die plaats.

De wortels van de familie Van den Brink gaan in het Gooi terug tot de Middeleeuwen. Ze behoren tot de zogenoemde ‘erfgooiers’, een groep boeren die in die tijd rechten kreeg voor het gebruik van land. Tot een andere tak van de familie van Richarda behoort de latere minister van Economische Zaken Jan van den Brink, ook bekend als ‘de minister van wederopbouw’. Met zijn huwelijk in 1916 trouwt Henri onbetwist ‘hogerop’. Of zoals zijn kleindochter Mariette Merle het later omschrijft: ‘Oma was een grande dame.’

Henri vindt in zijn schoonfamilie een derde naamgenoot die in koffie handelt, een man met een grote reputatie in Amsterdam: Henri Keijzer. Het koffiebedrijf van de familie Keijzer bestaat sinds 1839 en op het hoogtepunt zijn er vijftien winkels.⁵ Een foto genomen bij het honderdjarig bestaan van het koffiebedrijf laat naast de directie 75 medewerkers zien – naar toenmalige maatstaven een koffie-imperium. De familie woont geruime tijd aan de Herengracht in de zogenoemde ‘Gouden Bocht’, het deel waar de rijke Amsterdammers zich vestigen. Henri Keijzer is getrouwd, maar hij blijft kinderloos en worstelt daardoor later op een andere manier met de opvolging dan zijn zwager Henri in Alkmaar.

‘Mijn oom had een geweldige kunstcollectie,’ herinnert Alfred zich in een gesprek dat hij begin jaren tachtig in San Francisco heeft met schrijfster Adah Bakalinsky.⁶ ‘Ik hield ervan om daar te zijn. Mijn oom wist meer van thee dan mijn vader. Ik zei regelmatig tegen mijn vader: “Ik hou meer van jouw koffie, maar vind zijn thee beter.”

Oom Henri verkocht een prachtige Darjeeling. Mijn vader had goede thee, maar hij was overduidelijk meer geïnteresseerd in koffie. Dat was zijn eerste liefde.'

Alfred speelt vaak samen met zijn zus in de koffiewinkel van Keijzer aan de Prinsengracht, het bekendste filiaal in Amsterdam. 'Als een kind zo blij was Alfred toen hij rond de eeuwwisseling de winkel aan de Prinsengracht terugzag,' zegt iemand die erbij was. 'Hij kroop meteen weer achter de toonbank en wilde alles bekijken.'⁷ Op de gevel is nog steeds de naam Keijzer te zien en iets lager 'Hier verkoopt men Coffy en Thee'. De winkel is nu in handen van Simon Lévelt, de koffiebrander die met de overname van de filialen van Keijzer bekend werd als winkelier in koffie en thee.

Twee jaar na zijn huwelijk met Richarda komt via het huwelijk van Henri's jongste zus de vierde koffiehändler binnen de familie. Agnes trouwt met Henri Lindner, die het voorbeeld van zijn broer volgt en koffiemakelaar wordt in Amsterdam. De broers Lindner handelen in groene (ongebrande) koffiebonen, die hun weg vinden naar een groot aantal branderijen in Nederland. Krijgt Henri Lindner een interessante partij koffiebonen in het vizier, dan gaat er vanuit het kantoor in Amsterdam ook een seintje naar zijn zwager in Alkmaar.

De zaken gaan goed

Het dubbele woon- en werkhuis aan het Fnidsen is niet berekend op een snel groeiend gezin, dat inmiddels twee dochters telt: Gertrude en Mathilde. Er is bovendien nog inwonend personeel. Wanneer op 10 maart 1920 Alfred

als eerste zoon wordt geboren, is al snel duidelijk dat het gezin moet verhuizen. Alfred woont ongeveer een jaar bij de koffiëbranderij en groeit daarna verder op aan de Wilhelminalaan 5, een straat die vooral bekend is van de daar gevestigde militaire school.

‘Eindelijk een echt huis, dachten we toen,’ zegt Gertrude. ‘We vertelden het trots op school, maar daar werden we meewarig aangekeken.’

Bewoners aan de Wilhelminalaan en omringende straten hebben als beroep dokter, architect, koopman of directeur. Het is een andere ambiance dan de middenstand van het Fnidsen, maar ook in aanzicht is het een wereld van verschil. Het Fnidsen is een drukke, smalle straat waar het ruikt naar alles wat er te koop is. Aan de Wilhelminalaan is het rustig, de straat grenst aan een wandelgebied met veel bomen. Afbeeldingen uit het begin van de twintigste eeuw tonen een welhaast uitgestorven straat, met in de verte hooguit een wandelaar, fietser of koets.

Uit de verhuizing naar de statige Wilhelminalaan blijkt dat de zaken goed gaan. Het ligt voor de hand dat ook Richarda heeft aangedrongen op een omgeving die meer past bij wat ze bij haar ouders in Laren gewend was. Ruim vier jaar woont het gezin aan de Wilhelminalaan, dan koopt Henri een fraaie woning aan de Kennemersingel, net buiten het stadscentrum en schuin tegenover de bekendste molen van Alkmaar, de Molen van Piet. De familie Peet woont er eerst op nummer 12 en daarna op het naastgelegen nummer 11, beter bekend als Amaryke, een naam die op tegels in de gevel is te lezen. Amaryke was in handen van de eerder genoemde eigenaar van margarinefabriek Kinheim.